

Tudi sodelovanje, ne samo pomiritev

VOJAN RUS

V tem enem pismu sta povezani dve pismi, dva nujna odgovora Demokraciji.

Prvo pismo

Redakcija Demokracije mi še vedno dolguje javni odgovor in izpolnitev častne obljube, dane pred vso slovensko javnostjo. Na vaš svečani poziv in izziv sva z dr. Vinkom Trčkom nesporno javno dokazala, da so določene komunistične stranke uspele večkrat preko večstrankarskih volitev (in v neugodnih pogojih) priti na oblast (poleg več primerov, ki jih je znanstveno korektno dokazal dr. Trček, sem sam navedel nesporen primer države Kerale v Indiji). Ker je dr. Trček zelo tovariško ponudil, da vašo svečano obljubljeni nagrado deliva na pol, še vedno zelo resno vztrajam, da dobim svojo polovico: 5000 nemških mark.

Čeprav nisem nikoli bolehal zaradi denarja in oblasti, pa skrajno odločno vztrajam na svojem deležu: prvič, ker bo to majhno toda jasno priznanje vsem slovenskih socialističnim aktivistom, ki so si petdeset let požrtvovalno prizadevali za svobodo in blaginjo slovenskega naroda in, drugič, ker bo ta nagrada drobec prelivanja od tistih, ki so se ob teh naših prizadevanjih obogateli, nazaj na stran nas, ki smo zaradi svojega dela v korist drugih tudi na veliki materialni izgubi (številni borci živijo od socialne pomoči).

Delec velikih naporov in uspehov slovenskih naprednih ljudi po letu 1941 je bila tudi socialistično usmerjena znanost. Zlasti po smrtnem spopadu z kremeljskim brkačem leta 1948 smo napredni znanstveniki odločno zavrgli vse ostanke vzhodnih in zahodnih dogem in se odločno obrnili k družbeni resnici, k družbeno-zgodovinskim dejstvom. To je bilo možno in potrebno, ker je Jugoslavija tedaj krenila po zelo samostojni poti. Na tej poti je življenje gradila samo resnica, in ne fraze in ne iluzije. Tudi jaz sem se petnajst let udeleževal beraško plačanega, toda daninnočnega preučevanja sodobne svetovne družbe v zveznih inštitutih v Beogradu, pri čemer smo zbrali gore dejstev (in Kerala je eno med njimi).

Ves natečaj je bil, naj vas viteško opozorim, od vas izbrani junaški "megdan" soočanja med izvirno slovensko in jugoslovansko znanostjo in tistimi "strokovnjaki", ki še danes niso prišli dlje, kot da poslušno sledijo tuje formule. Naša "zmaga" na vašem konkursu je zato svetel dokaz večje znanstvene kvalitete, večje objektivnosti, brezpredsodkarstva in izvirnosti tistega dela znanosti, ki je bila avtonomni del demokratičnega in humanega socializma. Pred Slovenci, ki upravičeno spoštujejo pošteno zasluženi denar, bo vaše

neizbežno dodeljevanje nagrade za našo "zmago" iskreče priznanje, saj ga bodo morali dati nam drugače misleči, se pravi, to bo tudi moralni uspeh za pravo slovensko domovino!

Poleg tega bo vaša nagrada nas, ki materialno slabše stojimo, ker smo kot socialisti delali za druge, vsaj malce izravnala s tistimi, ki so se v socializmu obogateli. Ker sem iz Beograda prišel po trdem delu siromašen kot cerkvena miš in ker vse do danes nisem dosegel slovenskega tekočega srednjega standarda, bo višja zgodovinska pravičnost v tem, da vsaj enkrat dobim za znanstveno delo neko devizno plačilce. Ker sem za čiste račune pred slovensko javnostjo, ponavljam: da bom del teh deviz porabil za sanacijo razpokanega vikenda na Bledu, ki ga finančno ne morem rešiti nevarnosti rušenja že kakšnih trideset let, dalje za saniranje velike škode po zažigu tega objekta pred letom dni (zločinci še niso odkriti, pa ne morem od njih terjati odškodnine, zavarovalnina pa je bila žaljivo majhna), nadalje za delno pomoč nekemu poštenemu znanцу, ki kot socialist plačuje oduške obresti, ker ni dobival ugodnih stanovanjskih kreditov in družbenih stanovanj kot mnogi prejšnji opozicionalci (in seveda tudi mnogi današnji opozicionarji): še vedno rabim normalen pisalni stroj in denar za kakšne strokovne knjige. Vaša nagrada je torej koristna tudi kot družbeni rentgen, saj je nehote odkrila, kako velik "oblastnik" sem jaz sam in mnogi meni podobni in kako smo od te "oblasti" obogateli. Veseli me, da so pod rdečo zvezdo obogateli in dobili močne pozicije ne samo kakšni "komunisti", ampak tudi številni "liberalci" in katoliki. Če pa meni in mojim niste sposobni dati vsaj moralno priznanje (ker ne veste, kaj je to), vam svetujem, da nehate govoriti o našem oblastništvu, ker se sicer neinteligentno smešite z neznanjem (to je pa že začetek pisma ob vašem F.F.)

Drugo pismo

Demokraciji so opombe ob pismu nekega junaško nepodpisanega F.F. (v Demokraciji, 23. 10. 90). Kot neposredna priča slovenskih izkušenj v tem stoletju, sem dolžan opozoriti, da v Sloveniji lahko za kakšno stoletje vsestransko pademo globoko navzdol zaradi razkroja najvišjih vrednot, ki jih je v 20. stoletju ustvaril in tudi živel slovenski narod na čelu z naprednimi, kvalitetnimi močmi. Slepota F.F. in njemu podobnih onemogoča normalen dialog (in jih lahko le obžalujem, ker ne vidijo nobene svetlobe). Ker pa čitajo Demokracijo tudi razumni ljudje, je to pismo zanje.

Da bi opravičil sodelovanje z fašističnim okupatorjem - ki je hotel slovensko ime za večno zatreti, uničiti - očrni F.F., kar je bilo najplemenitejše v vsej slovenski zgodovini in v Evropi. Progasi za fašiste kar vse junaške Primorce, ki so bili (poleg Ljubljane) v temi druge svetovne vojne nasvetlejši ljudstvo v vsej Zahodni Evropi. S tem starim-novim netenjem sovraštva je F.F. daleč od tistega pomembnega pozitivnega prispevka slovenski bodočnosti, ki sta ga k slovenski pomiritvi dala nadškofa dr. Pogačnik in dr. Šuštar, ko sta z zadostnim poudarkom o potrebi samokritičnosti cerkve povabila vernike k normalnim odnosom z drugače mislečimi in k odstranitvi zastarelih, neživljenjskih zaostritev v slovenskem prostoru.

Naj samo dodam: v Sloveniji so različno misleči že pred šestdesetimi leti uspešno gradili trajne skupne temelje za plodno, iskreno in lepo sodelovanje ljudi različnih nazorov (ki ga zdaj ne znata graditi ne vlada ne opozicija, ker sta preveč zaposleni z logiko oblasti).

Mladi smo v osvobodilnem gibanju in v povojni graditvi z veseljem olajšanjem doživljali v vseh delih Slovenije presenetljivo padanje starih in bedastih sovražnih pregraj med "liberalci" in klerikalci, med verniki in komunisti, med kmeti in delavci ter inteligenco. Ko sem nosil puško med vojno ali pero v miru, mi ni prišlo na misel, da bi se maščeval

zaradi groženj z najtežjimi policijskimi mukami, ki mi jih je štirinajstletnemu zabrusil nazadnjaški profesor samo zato, ker sem si drznil kritizirati slovensko buržoazijo: takrat sem se zaklel, da ne bom nikoli tak oblastnik. V Sloveniji je tedaj resnično rasla nova tovarišija (Kocbek) in če smo se večkrat prepirali, je bil to prepir tistih, ki vztrajajo skupaj pod točo fašističnih krogel in z zmrznjenimi nogami.

Te skupne vrednote smo ves čas po vojni skupno znanstveno kultivirali tisti napredni slovenski katoliki, duhovniki in demokratični socialisti-komunisti, ki nam je prvenstveno šlo za duha, in ne za oblast in bogastvo. Od prvega dne svoje vrnitve leta 1964 v Slovenijo do danes nisem samo imel zelo korektnih odnosov z mislečimi naprednimi katoliki in duhovniki, kot so bili Kocbek, dr. Janžekovič, dr. Cajnkar in dr. Trstenjak, jim nisem samo po svojih močeh pomagal (ko so bili zapostavljeni), ampak smo tudi vsi znanstveno poglabljali tisti humanizem, ki so ga vse ustanovne skupine OF dojele (vsaj v temelju) še pred letom 1941. S Kocbekovimi in Janžekovičevimi pojmovanji odnosa med krščanstvom in socializmom, s Trstenjakovimi pogledi na človeka (v knjigi Človek kot končno in neskončno bitje) moja izvorna raziskovanja že desetletja soglašajo bolj kot s številnimi "marksističnimi" in "ateističnimi" filozofi v Sloveniji in Jugoslaviji.

To humanistično vrednotenje pa sem tudi živo doživljal v zadnjih petnajstih letih skupaj s kakšnimi štiri ali pet tisoči študentov ljubljanske ekonomske in pravne fakultete (dokler ni bil ta predmet - s soglasjem vladinih in opozicijskih ljudi - odstranjen s pravne fakultete in s tem tudi jaz). V študiju temeljev filozofije smo skupaj z vsemi temi študenti razvili tako svoboden in kvaliteten dialog o vseh perečih vprašanjih in tako medsebojno spoštovanje med drugače mislečimi, ki sta izredno redka med inteligenco in na univerzah razvite Evrope. Tu želim izraziti tudi veliko priznanje tisočem drugače mislečih študentov (katolikov, meščanskih liberalcev, skeptikov, pravoslavnih, rdečegardistov itd.), ki so na poštenje učitelja vedno, brez izjeme odgovarjali z lastnim poštenjem. Ta čvrsta humana skupnost na dveh fakultetah in med tisoči študentov je bila živ dokaz, da je tudi v "mirnih" časih možno gojiti boljšo skupnost, kot je gola tekma za oblast in denar. Te skupnosti (v kateri ni bil nobeden ogoljufan ali zapeljan) niso mogli omajati številne politične nevšečnosti. Po več temeljitih blokadah, ki sem jih doživel s strani delov etatizma, politokratizma, kulturokratizma itd., me je pred desetletjem (še pod rdečo zvezdo) politično napadla skupina srednjegeneracijskih teologov. Kljub temu pa se mi ni niti enkrat vsilila misel, da bi se maščeval kakšnemu katoliškemu študentu in tako načel vrednost naše skupnosti drugače mislečih. Vsem študentom brez izjeme, ki so izražali drugačna stališča ali dvome, sem zaradi prispevka k svobodni razpravi dajal boljše ocene.

Kdor vsaj malo spoštuje lasten razum, bi se ob teh dejstvih sramoval podpisanega uvrstiti v nekakšno fantastično "vladujočo Rusovo dinastijo", kot se to sanja F.F. Kako pripisovati "oblast" tistemu, na katerega so leteli udarci z več "junaških" strani, ki so vedele, da se jim ni treba tu ničesar bati? Prevladal sem te udarce tako, da sem z ljudmi dobre volje hitreje gradil človečne odnose in hitreje pisal o njih, kot pa so mi razni ljubitelji politične moči podstavljali noge. Dosti važnejše od moje osebe pa je: kljub vsem omenjenim težavam smo napredni slovenski misleci in študentje ob vsej svobodi različnih pogledov gradili človečno skupnost tisočev skozi desetletja! Taka skupnost je možna tu in sedaj!

Štejem si v čast, da sem s tisoči drugih borcev za svobodo zavestno ustvarjal zelo ugodne pogoje tudi za tisti del slovenskih znanstvenikov in strokovnjakov, ki so močni in zdravi študirali na toplem med vojno in ki so se brigali samo za sebe tudi po vojni. Potem ko smo partizani zaradi bojev za svobodo (fašizem, stalinizem, graditev, vojni bloki)

izgubili v znanstvenem razvoju po petnajst ali dvajset let, smo že zaradi tega v vsakem pogledu (možnost mirnega študija, možnost dela na univerzi, možnost znanstvenih raziskav in objav ter mednarodnih zvez) imeli veliko slabše pogoje kot velika večina povojnih generacij, slabše kot večina nemarksistov, kot večina katolikov, "liberalcev" in drugih.

Za zdravi razum pa je tudi žaljiva trditev, da naj bi bil eden od nosilcev ali kar ustanoviteljev "oblastniške dinastije Rus" Josip Rus. Kot soustanovitelj Osvobodilne fronte slovenskega naroda je res bistveno prispeval k razmahu osvobodilnega gibanja in k slovenski suverenosti, splošno pa je znano vsaj že petinštirideset let, da ni imel nikakršne oblasti. Kakšno oblast neki ima ta Josip Rus, če se knjiga njegovih temeljnih spisov - ki so bili bistveni del priprave OF in slovenske suverenosti - ne pojavi tri leta v izložbenem oknu niti ene slovenske založbe? Kakšen oblastnik je ta Josip Rus, ko pa vsi novinarji in izdajatelji časopisov (in vladini in opozicijski) skrbno pazijo, da se v tisku ne pojavi niti ena resna recenzija knjige, ki je del priprave svobodne in suverene Slovenije, obenem pa in vladajoče in "leve" stranke prirejajo pravi ognjemet ob vsakem površnem lastnem pisunu. Moja kritična pripomba pa sploh ne velja raznim F.F. (ti so pač zaprti v lastni svet slepote), ampak tistim ustanoviteljem in članom uredništva Demokracije (Rupel, Taufer, Urbančič, Korsika, Jerovšek), ki niso ob zmedenih napisih, kot je Fifijev, napisali Slovincem niti ene svoje vrstice resnice, čeprav so se ali dvajset ali trideset ali štirideset let dosti motovlili - v svojo lastno korist - okrog "dinastije Rus". Ti bi ob širokem govorjenju o slovenski suverenosti morali vedeti, da je bila ta suverenost že zdavnaj uresničena tudi s prizadevanjem Josipa Rusa in tisočev drugih borcev in da slovenske suverenosti ne bomo mogli (niti danes niti jutri) ohraniti brez zavestne navezave na temelje OF - še manj pa z objavljanjem pluvanjanje.¹

---

1 - V tej številki objavljeni članek **Poziv k razumni sebičnosti**, ki vsebuje izvirno oceno aktualne jugoslovanske in evropske situacije, sem intenzivno poskušal objaviti v Delu in Dnevniku, vendar zaman. Članek **Tudi sodelovanje, ne samo pomiritev** pa ni bil objavljen v časopisu Demokracija. Čeprav sem v letih 1960 - 1975 v Sloveniji zelo kritično pisal in javno deloval, je bilo takrat za kritično moderno levico več demokracije kot danes.